

ANDRÉ BRETON

19. 2. 1896 - 28. 9. 1966

"... Umělecký směr vzniklý na počátku 20. století ve Francii jako opozice proti umění podřízenému tradici, konvencím a společenské službě... Čerpá z psychoanalytického učení Sigmunda Freuda... Snaží se nalézt původní zdroj tvorby v podvědomí, kde zaznamenává proud pocitů, představ, snů, volné obrazotvornosti." Takto je ve slovnících charakterizován surrealismus, směr rozšířený zejména v literatuře, ale zasahující také tvorbu malířskou.

Druhá definice říká že: "*Surrealismus je čistý psychický automatismus, který chce písmem, kresbou a výrazovými prostředky všeho druhu podati skutečnou funkci myšlenky.*" Autorem této je sám zakladatel a hybná síla celého hnutí trvajícíchho bezmála čtyřicet let, André Breton. Právě s jeho jménem a hlavně jeho životem je nejen spojeno, ale přímo srostlé toto hnutí.

Narodil se 19. února 1896 ve 22 hodin ve městě Tinchebray. Později si posunul datum svého narození na 18. 2. půl devátou večer a toto datum je oficiálně uváděno jako datum narození. Od středoškolských studií se připravoval na studium medicíny, které také započal. Osud však určil jinak.

Roku 1915 byl mobilizován na frontu 1. světové války. Službu konal v několika psychiatrických léčebnách a při té příležitosti se seznámil s poznatky Sigmunda Freuda o psychoanalýze. Tato část psychologie se mu stala nejhlubším základem medicínského vzdělání, ale též nedílnou součástí životního náhledu.

Po návratu z fronty poznává společnost dadaistů. Přátelství s G. Apollinaiem a J. Vachéem ho přiblíží tomuto směru natolik, že započne spolupracovat na jejich pořadech. V roce 1919 vydal svou první sbírku veršů *Zastavárna* a ještě v témže roce stihl společně s Aragonem a Soupaultem založit revui *Littérature*, která, ač původně dadaistická, stala se později mateřským časopisem pro první surrealistický text románu *Magnetická pole*. Ten vytvořili Breton se Soupaultem roku 1920 technikou automatického zápisu.

Čím více zpráv o dadaistech pronikalo do novin, tím více byli znepokojeni Bretonovi rodiče o osud svého syna. Jejich obavy vyústily v březnu 1921 v návštěvu Paříže, kde se ho snažili přesvědčit, aby se opět zapsal na lékařství a zanechal nejisté

existence básníka. Breton odolal přáním i hrozbám rodičů a doživotně se vydal na cestu literáta.

V následujícím roce se setkává ve Vídni se Sigmundem Freudem a toto setkání ho inspiruje k výzkumu v oblasti psychického automatismu s důrazem na poznatky týkající se hypnotického spánku. Do stejné doby lze situovat konečný rozchod Bretona s dadaisty. V průběhu definování surrealismu sílí jeho útoky vůči Tzarovi i směru samotnému. V roce 1923, kdy se neodvratně blíží konec dada, je jedním z těch, kteří mu pomáhají kopat hrob. Činí tak i prostřednictvím revui *Littérature*, jejíž vedení převzal.

Dokumentem, odrážejícím uplynulou etapu vývoje hnutí, lze nazvat ***První manifest surrealismu*** vyšlý roku 1924. Shrnuje výsledky výzkumů konaných v minulých letech a charakterizuje motivy díla jako příklon k zázračnému a touhu po svobodě. Kromě teoretické činnosti se věnuje také tvorbě básnické. Plodem tohoto snažení je sbírka ***Rozpustná ryba***, vydaná v témže roce. V roce 1925 řídí časopis *Surrealistická revoluce*, který se stal hlavním orgánem hnutí.

Pod vlivem myšlenek Lva Trockého se snaží prosazovat surrealistický náhled na sociálním poli. Od tohoto postoje je jen krůček k zaujetí postoje politického. Ten zaujímá spolu s Aragonem, Éluardem, Peretem a Unikem v podobě vstupu do Komunistické strany v roce 1926. Protože tento krok byl od počátku spíše formální, při prvním náznaku porušení autonomie surrealismu její řady opouštějí. K vysvětlení tohoto velmi sporného období má posloužit brožura ***V plném světle*** (1927). V zápětí po ní následuje další dílo. Pseudoromán ***Nadja*** (1928) je nejen autobiografickým líčením setkání s psychicky labilní ženou, která prožívá rozpad vztahu s mužem a zároveň rozklad své osobnosti, ale zároveň i teoretickým dílem surrealistické výpravné prózy.

Následující rok je charakterizován preferováním osobních ambicí u jednotlivých přívrženců surrealismu a z toho pramenící krize. V tomto ovzduší vystupuje Breton s ***Druhým manifestem surrealismu*** (1929), který je apelem k jednoznačnosti přijetí tohoto směru pro jeho příznivce a skončováním tolerance vůči těm, kdož se mu zpronevěřili. Sám hodnotí své dílo jako odvolání k principům a tradicím. Patrný je zde příklon k revolučnímu hnutí.

V roce 1930 započne vydávat novou revui s názvem *Surrealismus ve službách revoluce*. Ta se stane prostorem pro polemiky o dalším vývoji směru, zejména mezi Bretonem a Aragonem, v čase, kdy dochází k rozchodu surrealistů s marxistickým učením.

Kromě toho vyvrcholí jeho spolupráce s Éluardem v knize ***Neposkvrněné počítí*** (1930), která vzbudí úžas nejen mezi psychiatry, neboť dokazuje, že nelze nalézt

hranici, která by přesně vymezovala stav duševních chorob a šílenství. K vymezení těchto stavů dochází podle odchylky "normálního" chování, neboť je chováním většiny. Společné dílo obou přesáhlo svou kvalitou a výpovědí individuální tvorbu každého z nich.

Hnutí mezitím opouštějí někteří literáti, kteří se neztotožnili s **Druhým manifestem** a na jejich místa nastupují noví členové z řad malířů, filmařů i jiných oborů umění. Surrealismus přestává být směrem literárním, ale stává se všezahrnujícím směrem uměleckým.

Návrtem vlastního života a rozborem snů se Breton zabývá v další knize, vydané roku 1932 pod názvem *Spojité nádobý*. Ty představují v jeho podání sen a bdění jež spojuje hybná síla: touha, která je podstatou snových vizí a zároveň motorem našeho konání. Ke čtenáři se dostává současně další sbírka veršů *Revolver s bílými vlasy*. Rok 1933 přináší rozřešení vleklého sporu s Komunistickou stranou. Breton, Éluard a Clevel jsou z ní vyloučeni.

V poměrně klidném období stihne spatřit světlo světa nová sbírka *Vzduch vody* (1934) a teoretické dílo přispívající k pochopení úkolů a poslání hnutí vyšlé pod titulem *Co je surrealismus* v Bruselu. Na počátku roku 1935 se koná v Kodani Mezinárodní výstava kubismu a surrealismu. Breton je zaměstnán psaním předmluvy do katalogu a přednášek. Ty později přednáší na svých cestách. V březnu přijíždí do Prahy, kde absolvuje několik konferencí po sobě. Přednese několik projevů a naváže nerozdělitelné spojení s českými surrealisty.

Po krátké přestávce vydává *Šílenou lásku* (1937). Motiv tvoří báseň *Noc slunečnice*, kterou napsal již roku 1923 a pozdější setkání s ženou, jež se odehrává přesně podle popisu této básně. Považuje to za důkaz, že naše touha uchovaná v podvědomí hledá svůj odraz ve skutečném světě. "*Ve spleti událostí svého života si člověk vybírá přirozeně ty, které vyhovují jeho nejhlubšímu já, včetně neštěstí, nemocí a osobních katastrof.*"

Během dalšího roku cestuje do Mexika, kde se setkává s Diegem Riverou a Lvem Trockým, s nimiž v názorové shodě spoluzakládá Mezinárodní federaci nezávislého revolučního umění. V manifestu *Za nezávislé revoluční umění*, který vytvoří, zdůrazňují revoluční funkci umění nespoutaného diktátem jedné ideologie a přesahujícího hranice států. Činnost federace však skončila dříve než se mohla řádně rozběhnout

Nedlouho po začátku druhé světové války je mobilizován jako lékař. Nechce se však zúčastnit válečného běsnění, a proto přes Marseille, kde ho zastihne příměří, a

Martinique odjíždí do Spojených států. Ve Francii zůstává kniha, kterou mu cenzura nepovolila vydat, *Antologie černého humoru*, sdružující portréty nejvýznamějších autorů tohoto žánru. V New Yorku, kam se Breton v exilu uchýlil, pracoval ve francouzské redakci Hlasu Ameriky. Setkal se zde s Marcelem Duchampem a několika dalšími malíři, s nimiž začal vydávat revui VVV (Trojité V). Se změnou místa působení vyvstanou nové úvahy o tom, že "surrealismus je mrtev". S tímto názorem se však nehodlá smířit. Rekapituluje dějiny hnutí, jeho nepomíjející tradice, a ukazuje, které z původních myšlenek jsou stále aktuální. Zdůrazňuje prapůvodní smysl hnutí v automatismu a sondách do nevědomí. Z těchto úvah vznikly *Prologomeny k Třetímu manifestu* vydané roku 1942. Z uvažovaných témat je patrné, že tento manifest nepřinese mnoho nových objevů, jak tomu bylo v Prvním, ani nenaplní neústupnost Druhého.

Po mnoha delších i kratších dobrodružstvích poznává roku 1943 Elisu. Tu, která ztělesňuje všechny ideály tolik příznačné pro tento směr, které do žen vkládá. "*Žena je tou bytostí, která zhmotňuje mysteriózní sílu, tou bytostí, která umožňuje muži projevit poetičnost a erotiku*". Elisa se stala součástí jeho života a provázela ho až do konce jeho dnů. Výpovědi o vztahu k Elise je kniha *Arcane 17* (1945), kde současně ozřejmuje jeho vztah k nerozumovému poznání. V exilu vzniká ještě *Óda na Charlesa Fouriera*.

Roku 1946 se vrací do Paříže. Okamžitě po svém návratu obnovuje surrealistickou skupinu, jejímiž příznivci se stává mnoho mladých lidí. Významnými událostmi hnutí se stávají výstavy. 7. července 1947 byla zahájena v galerii Maeght Druhá mezinárodní výstava surrealismu. Uvedená díla surrealistických umělců vzbudí úžas, diskusi i pohoršení. Ještě v témže roce následovala na počátku listopadu v Praze Mezinárodní výstava surrealismu, která připomněla dodržení tezí vytyčených Bretonem. "*Umělec musí zabezpečit přenos senzibilních sil, když se vzepřel vši servilnosti i myšlence "angažovanosti"*".

Pohledem zpět lze nazvat sbírku starších básní, vydanou roku 1948 pod názvem *Básně*. V rychlém sledu následuje *Volné spojení a Generální stavy*. Rimbaudovými básněmi, prezentovanými jako rukopisný podvod, se zabývá v knize nazvané *Flagrantní podvod* (1949). Kromě vlastních děl se opět podílí na založení revuí Neón a Médium, jejichž činnost však neměla dlouhého trvání.

V letech 1952-1954 vedl galerii A L'Etoile Scellée, která se stala "útočištěm" surrealistických umělců. Sám zde nejen vytvořil, ale i prezentoval vlastní malířská díla. Jako pomůcky ke studiu jeho života mohou posloužit knihy, které vyšly v roce 1953. První je kniha rozhovorů, určených pro rozhlasové vysílání, pojmenovaná jednoduše

Rozhovory. Druhou je souborné dílo, vytvořené z článků uveřejněných v minulých letech, *Klíč k polím*.

Poválečná etapa surrealismu neodkladně signalizuje jeho ústup a postupný zánik. Přesto Breton ještě zrealizuje v Paříži dvě Mezinárodní výstavy surrealismu: v roce 1959 s tematikou Eros a roku 1965 pod názvem Úplné ústraní. Z obou je patrný jeho neoslábující kritický postoj vůči konzumní společnosti.

V posledním roce svého života se již nezúčastňuje akcí pořádaných surrealisty. Dožívá v ústraní v Saint-Cirq. V září se jeho zdravotní stav natolik zhorší, že je převezen do pařížského bytu a následně hospitalizován v Lariboisière. Na úsvitu 28. září 1966 v náruči své dcery umírá.

Podle mínění současníků byl snílkem, poetou, upřímným a čestným člověkem, ale zároveň hybnou silou hnutí, průkopníkem i diktátorem a tyranem. Podle vlastního mínění: *"Jestliže mi život, tak jako každému jinému přinesl několik porážek, pokládám pro sebe za rozhodující to, že jsem se nezpronevěřil ve třech věcech, které jsem objal již na začátku a jimiž jsou poezie, láska a svoboda"*.